

Háger Tamás

Egyes elhárítható tanúvallomási akadályok a büntetőperben

(A hozzátartozói viszonytal és az önvádra kötelezés tilalmával összefüggő mentességi okok)

1. Alapvetések

A tanúvallomás, mint egyes személyi bizonyítékok¹ hordozója, a büntetőeljárás egyik igen fontos bizonyítási eszköze. Miként Tremmel Flórián találóan mutat rá, nem véletlenül szerepel a hatályos eljárási törvényben a bizonyítási eszközök között az első helyen.² A bizonyítékok bizonyító erejét a törvény nem határozza meg, a releváns tények megállapítását a bíróságra bízva. A tanú vallomásából származó bizonyíték lehet közvetlen, avagy közvetett, mindkét esetben, legyen akár a vádlottat terhelő, vagy mentő tartalmú, jelentősége kiemelt a büntetőperben.³ Tanú lehet mindenki, aki érzékeivel tapasztalt tény valóságát bizonyítja, kifejezetten bűnvádi értelemben pedig az, aki olyan tényről tesz vallomást, amelyet az eljáráson kívül érzékeivel észlelt.⁴

A büntetőeljárás – melynek keretében folyik a személyi bizonyítás körébe tartozó tanúbizonyítás is – célja az állam jogilag részletesen szabályozott rendjét sértő személy felelősségre vonása, megbüntetése. Liszt nyomán, a bűncselekmény által megbillent jogrend helyreállítása.⁵ Az elkövető felelősségre vonása a büntetőeljárásban realizálódik. Miként határozhatjuk meg a büntetőeljárás fogalmát? Amint Angyal Pál majd száz éve már igen szemléletesen rámutatott, a büntetőjogi felelősség megállapításához vezető eljárás olyan egymással láncolatszerűen összefüggő és előrehaladó cselekmények sora, melyet az állam szervei, és bizonyos

esetekben magánszemélyek az állam büntetőhatalmának megvalósítása érdekében foganasítanak.⁶ A büntetőeljárás célja, jellege érdemben nem változott a múlt század jogfejlődése során sem. Hasonlóan határozta meg a büntetőeljárás fogalmát Erdei Árpád is, annak lényegét a procedúra céljában és jellegében jelölve meg.⁷ E folyamat központi része a bizonyítás, különösen a személyi bizonyítás, ahová a tanúkihallgatás is sorolható. Tanulmányomban a hozzátartozói viszonytal és az önvádra kötelezés tilalmával kapcsolatos tanúvallomási akadályokat vizsgálom. Vázlatos, a XIX. század végéig visszamenő történeti, majd büntető eljárásjogi elméleti áttekintés után az ítélkezési gyakorlat tükrében kívánom bemutatni a hatályos törvényt, elemezve a rendkívül fontos jogintézménnyel kapcsolatos kérdéseket.

2. Történeti áttekintés

A kizáró és a mentességi okokban megjelenő tanúvallomási akadályok nem új keletű intézményei büntető eljárásjogunknak. Már az 1896. évi XXXIII. tc. (a továbbiakban I. Bp., az egyes eljárási törvények rövidítésénél Erdei Árpádot követve⁸) részletesen szabályozta a tanú mentességi jogát. A vallomástétel kötelezettsége alól a törvény bizonyos személyek javára kivételt tett és azok egy részét a vallomás semmisségének terhe mellett kihallgatni sem engedte, míg más csoportba tartozó személyeknek lehetővé tette a vallomástétel megtagadását. Ezen az alapon lehet megkülönböztetni a *kizáró* és *mentő* okokat.⁹ Az első eljárási kódex a mentő okok között egyrészt kimondta, hogy egyes hozzátartozók a tanúzás kötelezettsége alól mentesek, és ha vallomást is kívántak tenni, eskü letetésére nem voltak kötelezhetők. Ilyen hozzátartozónak minősült a terhelt fel- vagy lemenő ágbeli rokona, vagy sógora, unokatestvére vagy ennél közelebbi oldalrokona, házastársa vagy jegyese, házastársának testvére, testvérének házastársa, örökbe fogadó vagy nevelőszülője, örökbe fogadott vagy nevelt gyermeke, gyámja, gondnoka, gyámoltja, gondnokoltja, mégpedig a házastársi vagy sógorsági viszonyban lévők tekintet nélkül arra, hogy fennáll-e még a házasság, melyen ez a viszony alapszik.¹⁰ A hozzátartozói viszony meglétekor a tanú teljes körben megtagadhatta a tanúvallomást. Szabad döntésén, választásán múlt, hogy kívánt-e vallomást tenni. Lényeges, a jogalkalmazást megítélésem szerint igen hatékonyan segítő, előremozdító szabály volt, hogy ha a tanú több terhelttárs közül csak eggyel vagy egyesekkel állt az idézett törvényhelyben írt hozzátartozói viszonyban, a tanúvallomást a többiekre, mármint a nem hozzátartozó szemé-

¹ A személyi jellegű bizonyítékoknál lényegében pszichikus, tudati visszatükröződés által szerezhet a hatóság érdemi információkat a bűncselekményről. Tremmel Flórián: *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006, 83. o., valamint lásd még: Elek Balázs: *A „tudati tények” a büntetőítéletben*. Magyar Jog, 2014/1., 24–31. o.

² Tremmel Flórián: *Magyar büntetőeljárás*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2001, 229. o.

³ Finkey Ferenc: *A magyar büntetőeljárás tankönyve*. Politzer Zsigmond Kiadása, Budapest, 1899, 214–217. o.

⁴ Vámbéry Ruzssem: *A bűnvádi perrendtartás tankönyve*. Harmadik Kiadás. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1916, 147–148. o. Az anyagi igazság ugyan a hatályos törvénynek már nem alapelve, a bizonyítás tárgyára vonatkozó szabályok [Be. 75. § (1) bekezdés] azonban továbbra is előírják a valóság feltárására való törekvést, ezért nyilvánvaló, hogy a tanúvallomástól is a valóság tisztázását várjuk. Ezt tükrözi a Be. 85. § (3) bekezdésében írt törvényi figyelmeztetés is, mely szerint a tanúnak legjobb tudomása és lelkiismerete szerint az *igazat* kell vallani (szerző).

⁵ Irk Albert: *A magyar anyagi büntetőjog*. Dunántúli Egyetemi Nyomda, Pécs, 1928, 229. o.

⁶ Angyal Pál: *A büntetőeljárásjog tankönyve*. Atheneum Kiadó, Budapest, 1915, 1. o.

⁷ Erdei Árpád: *Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2011, 24. o.

⁸ Erdei: *uo.* 12. o.

⁹ Angyal: *i. m.* 353. o.

¹⁰ I. Bp. 205. § 1.

lyekre nézve, csak akkor tagadhatta meg, ha a vallomás nem volt elkülöníthető.¹¹

A törvényben szabályozásra került az önvádra kötelezés, és ezzel szoros összefüggésben a hozzátartozó vádolásának tilalmával kapcsolatos mentességi okhoz hasonló tanúvallomási akadály is, mely szerint a tanú nem kötelezhető vallomásra vagy valamely kérdés tárgyában feleletre, ha abból reá vagy hozzátartozójára jelentékeny kár vagy sérelem hárnál. A bűncselekmény elkövetésével vádolás ugyan még nem volt konkrétan nevesítve, de úgy vélem az nyilvánvalóan e körbe volt vonható. A későbbi jogszabályokhoz képest tágabb volt e mentességi ok, mert nem csak az önvád, hanem erkölcsi, vagy más hátránnyal járó okok is megalapozhatták a tanúvallomás megtagadását.

Az 1951. évi III. tv. (II. Bp.) szintén rögzítette, hogy a tanúvallomást megtagadhatja a terhelt hozzátartozója.¹² A hozzátartozók körét, eltérően az I. Bp.-től, már nem az eljárási törvény, hanem az anyagi büntetőjog általános részét szabályozó Btá. határozta meg¹³, szűkebben mint a bűnvádi perrendtartás. Megtagadhatta továbbá a tanúvallomást az, aki magát, vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolta volna, az ezzel kapcsolatos kérdésben. Növumként emelhető ki a korábbi szabályozáshoz képest, hogy e törvényben már határozottan megjelent az önvádra kötelezés tilalmához kötődő mentességi ok, mint ahogy annak részleges volta is, hiszen a törvény külön előírta, hogy csak a vádállással kapcsolatos kérdésben kerülhet sor a tanúvallomás jogos megtagadására.

Az 1962. évi 8. tvr. (I. Be.) hasonlóan szabályozta a vizsgált mentességi okot, mint a II. Bp. A tanúvallomást többek között megtagadhatta a terhelt hozzátartozója, valamint az, aki magát, vagy a büntető törvényben meghatározott hozzátartozóját¹⁴ büntett elkövetésével vádolta volna, az ezzel kapcsolatos kérdésben.

Az 1973. évi I. tv. (II. Be.) a korábbi szabályozást fenntartva biztosította a tanú mentességi jogát a terhelt hozzátartozójának, illetve annak, aki önmagát, vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolta volna, az ezzel kapcsolatos kérdésben.¹⁵ Hozzátartozón, hasonlóan az előző két eljárási törvényhez, a büntető törvényben meghatározott személyeket kellett érinteni.

A történeti fejlődést tekintve megállapíthatjuk, hogy a tanúvallomási akadályok, a kizáró és mentő okok már

az I. Bp.-től jelen vannak büntető perjogunkban és azokat a feltétlen, valamint relatív tanúvallomási akadályok között a korábbi normákkal nagyrészt egyezően szabályozza a hatályos büntetőeljárás kódex, az 1998. évi XIX. tv. (III. Be.)¹⁶ is.

3. A tanúbizonyítás és a tanúvallomás akadályai

Amint már a bevezetésben említésre került, a büntetőeljárás láncolatszerű cselekményeinek meghatározó része a bizonyítás, mely által rekonstruálhatóvá válik azon múltbeli esemény, melyről dönteni kell a bíróságnak, hogy bűncselekményt valósít meg, vagy sem. Mit is tekinthetünk bizonyításnak? Király Tibor szerint a bíróság, az ügyész, a nyomozó hatóság és más alanyok cselekményeinek sorát érthetjük annak, amelyek arra irányulnak, hogy információkat nyújtsanak, illetve szerezzenek arról, hogy történt-e bűncselekmény, és ki az elkövetője.¹⁷ Nem képezi a tanulmány tárgyát a bizonyítás fogalmának sokrétű elemzése, mely tekintetében széleskörűek, s olykor jelentősen eltérőek is a jogirodalmi álláspontok, annak megfelelően, hogy a logikai felfogást, a processzuális (eljárási) szemléletet, a pszichikai alapokat, vagy a gnosszeológiai (ismeretelméleti) megközelítést helyezik előtérbe.¹⁸ Úgy gondolom azonban, hogy Király fogalom-meghatározása megfelelő támpontot ad az elemzett téma bizonyítás-elméleti megközelítéséhez a hatályos törvényi rendelkezések figyelembevételével. A Be. szabályai szerint bizonyítást ugyanis valóban a nyomozó hatóság, az ügyész és a bíróság is folytat, nem vitás azonban, hogy a bizonyításnak a bírósági eljárásban kell kiteljesednie, ahol a bíróság a közvetlenség elvének érvényesülése mellett vizsgálja meg a kontradiktórium perben a bizonyítékokat.

A tanúbizonyítás a már idézettek szerint a személyi bizonyítás része.¹⁹ A bizonyítási eszközt és magát a bizonyítékot a tanúvallomás tekintetében is meg kell különböztetni. A bizonyítási eszköz, mint a tanú vallomása az az eljárási cselekmény, amelyből a büntetőügyben eljáró hatóság a bűncselekményre és az elkövetőre vonatkozó ismereteket szerez. A bizonyíték, a bizonyítandó

¹⁶ A továbbiakban a „Be.” rövidítés sorszám nélkül a hatályos eljárási törvényt jelöli.

¹⁷ Király Tibor: *Büntetőeljárás Jog 3., átdolgozott kiadás.* Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 219. o.

¹⁸ Herke Csongor–Fenyvesi Csaba–Tremmel Flórián: *A büntető eljárásjog elmélete.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2012, 129. o.

¹⁹ Elek Balázs: *A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban.* Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft., Debrecen, 2009, 100. o. Elek arra is rámutatott, hogy a relatív mentességi okok elmagyarázása vagy formálissá tétele is alkalmas arra, hogy a tanút a vallomás megtételére vagy az attól történő elzárkózás irányába befolyásolja. Különösen ellentmondásos a gyakorlat abban, hogyan lehet szakszerűen, érthetően, de mégis befolyásmentesen elmagyarázni tizennégy éven aluli tanúknak a mentességi okok értelmét. Lásd. Elek Balázs: *Az életkor jelentősége a gyermekkorú tanú kihallgatásakor a büntetőeljárásban.* Belügyi Szemle, 2011/3., 93–111. o.

¹¹ I. Bp. 207. §

¹² II. Bp. 57. § (1) bekezdés a) pont

¹³ Az 1950. évi II. tv. 29. §-a szerint a büntető törvények alkalmazása szempontjából „hozzátartozó” az egyeneságbeli rokon és annak házastársa, az örökbefogadó és a nevelőszülő, az örökbefogadott és a nevelt gyermek, a testvér, a házastárs és a jegyes, a házastárs egyeneságbeli rokona és testvére, valamint a testvér házastársa.

¹⁴ Az 1961. évi V. tv. 114. §-a szerint hozzátartozó: az egyeneságbeli rokon és annak házastársa, az örökbefogadó és a nevelőszülő, az örökbefogadott és a nevelt gyermek, a testvér, a házastárs, az élettárs és a jegyes, a házastárs egyeneságbeli rokona és testvére, valamint a testvér házastársa.

¹⁵ II. Be. 66. § (1) bekezdés a) és b) pont

tény pedig az a tény, ami a bizonyítási eszközökből következik, a tanúvallomáson maga a vallomás tartalma, melyet a bíróságnak figyelembe kell venni a mérlegeléskor és a ténymegállapítások során.²⁰ Mindezt megerősítik más jogirodalmi álláspontok is, melyek szerint a tanú önmagában csak a bizonyíték forrása, a bizonyíték az eljárási cselekmény során tett vallomása, illetve annak releváns adatai.²¹ A Be. 79. § (1) bekezdése értelmében tanúként az hallgatható ki, akinek a bizonyítandó tényről tudomása van. Már Beccaria kifejtette, hogy tanú lehet minden rendes, épeszű ember, aki bizonyos összefüggésben gondolkodik, és akképpen észlel, mint mások. Az észlelés, és észlelési képesség meghatározó a tanúvá válás folyamatában.²² A *kontinentális jogrendszer* részét alkotó német jogban a büntetőeljárásban a tanú (*zeuge*) a német büntetőeljárás törvénye (StPO) 48. §-a és a következő szakaszok értelmében olyan személy, aki egy *nem* ellene indult büntetőeljárásban a tényállással kapcsolatos kérdésekre tesz vallomást. A *common law* rendszeréhez tartozó angol büntető eljárásjog más megoldást alkalmaz, mert a perben a vádlott (*accused*) is tanúként, a védelem tanújaként lép fel, annyi eltéréssel, hogy az önvádra kötelezés tilalmának elve nem védi.²³ A vádlott tehát sajátos helyzetű tanú az angolszász perjogban.

A magyar, ún. vegyes jellegű, az inkvizitórius és vádelvű jegyeket ötvöző eljárás a kontinentális hagyományokat követve szilárdult meg. A tanú a terheltől elkülönülő eljárásbeli személy, más jogokkal és kötelezettségekkel. A hazai eljárási törvényünk szerint a tanúvallomás tétele állampolgári kötelezettség. A tipikus eljárási helyzetben a bíróság a tanúvallomást közvetlenül vizsgálja meg, azaz a tanút személyesen hallgatja ki. Kivételt jelentenek a tanúvédelmi szabályokból eredő speciális kihallgatási formák, mint a különösen védett tanú nyomozási bírói kihallgatása, avagy a zártcélú láncon való kihallgatás.²⁴

Főszabályként, akit tanúként megidéztek, ha a törvény kivételt nem tesz, köteles vallomást tenni.²⁵ A törvényi kivételeket a Be. 81–82. §-aiban szabályozott tanúzási tilalmak és mentességi okok képezik. A vallomástétel akadályai lehet egyrészt a tanúskodási képesség hiánya (testi fogyatékoság, szellemi állapot), a bizonyítandó tény természete (minősített adat, hivatási, vagy védői titok), vagy hozzátartozói viszonyban megnyilvánuló ér-

dekeltségi viszony.²⁶ A tanúzási tilalmak körébe sorolható a védői titoktartás, a tanú súlyos fogyatékosága, valamint a köztitok, míg tanúzási mentesség kapcsolódik a hozzátartozói viszonyhoz, az önvádra kötelezés tilalmához és egyes speciális magántitkokhoz.²⁷

A vallomástétel akadályai jellegüknél fogva egyrészt minősülhetnek *elháríthatatlanoknak*. A tanúskodási képesség hiánya, a gyónási titok, vagy a védői eljárás során megszerzett ügyvédi titok ilyenek tekintendők. E körülmények kötelezően érvényesülő tanúzási tilalmat eredményeznek, ami azt jelenti, hogy bármely jogosult, vagy érdekelt nyilatkozatától, hozzájárulásától függetlenül kizárt a tanúkihallgatás. A tanúskodási képesség hiányánál példaként lehet említeni látással észlelhető történésekre a tanúként kihallgatandó vakságát, halláson alapuló észlelés kapcsán a tanú siketségét, vagy általában olyan testi, vagy szellemi megbetegedését, leépülését, mely kizárja nyilvánvalóan a helyes vallomástételét. E körbe sorolható a gyermek nagyon fiatal, pár éves kora, mely szintén abszolút kihallgatási akadályt jelent, hiszen értelemszerűen egy beszélni nem, vagy alig tudó gyermek nem nyújthat használható információkat a bűncselekményről.

Másfelől a tanúvallomás akadályai lehetnek *elháríthatók*, amikor egyes jogosultak jognyilatkozata, vagy a tanú vallomástételi szándéka gördítheti el a törvényi akadályt a kihallgatás elől. Ilyen elhárítható mentességi ok egyrészt a tanulmányban részletesen elemzett, a hozzátartozói viszonytal és az önvádra kötelezés tilalmával összefüggő ok, amikor a tanú választásától, vallomástételi szándékától függ a kihallgatás. A mentességi okot ezen esetekben a tanú nyilatkozata hárítja el. Emellett itt kell említeni a hivatáshoz, foglalkozáshoz kapcsolódó titoktartást, melynél a jogosult által a titoktartási kötelezettség alóli felmentést megadó nyilatkozattal elhárítható a tanúvallomási akadály. Az ügyvéd, ha nem védőként járt el, részére a mentesség megadható.²⁸

4. A hozzátartozói viszonytal kapcsolatos mentességi okok a hatályos eljárási törvényben, figyelemmel az önvádra kötelezés tilalmára is

4.1. A hozzátartozó tanú abszolút mentességi joga

A Be. 82. § (1) bekezdés a) pontja értelmében a tanúvallomást megtagadhatja a terhelt hozzátartozója.

A hozzátartozókat az anyagi büntetőjog határozza meg. A büntető eljárásjogi norma tekintetében hozzá-

²⁰ Király: i. m. 227. o.

²¹ Herke–Fenyvesi–Tremmel: i. m. 150. o.

²² Beccaria, Cesare: *Dei delitti e delle pene*. Edizione di riferimento: a cura di Renato Fabietti. Mursia, Milano, 1973, 22–23. o. Lásd még: Csányi Csaba: *Doktori Értekezés*, Pécs, 2010, 7. o.

²³ Herke Csongor: *A német és az angol büntetőeljárás alapjai*. Egyetemi Jegyzet, PTE ÁJK, Pécs, 2011, 41–46. o., <http://www.herke.hu/tan/11na.pdf> (letöltés: 2014. március 24.).

²⁴ Tóth Mihály: *Adalékok az új büntetőeljárás törvényünk mozgalmos gyermekéveihez (Tanúvédelem és az iratismereti jog a módosítások sorában)*. In: *Dolgozatok Erdei Tanár Úrnak. Holé Katalin–Kabódi Csaba–Mohácsi Barbara (szerk.)*. ELTE Állam- és Jogtudományi Kara, Budapest, 2009, 426–427. o.

²⁵ Be. 79. § (2) bekezdés

²⁶ Király: i. m. 246. o.

²⁷ Tremmel (2001): i. m. 231. o.

²⁸ Érdekes perjogi helyzet adódhat, ha valaki hozzátartozóját kéri fel jogi képviselőre. Felmentés nem adható, ha a hozzátartozó ügyvéd védőként járt el. Megadható azonban a felmentés, ha a felkérés egyéb ügyvédi munkára vonatkozott. Az ügyvédi titoktartásról lásd bővebben: Gál István László: *Bejelentés vagy feljelentés? A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelemmel kapcsolatos feladatok és kötelezettségek az új Büntető Törvénykönyv alapján*. Pécs, Penta Unió, 2013, 108–109. o.

tartozó a büntetőtvény értelmében az egyeneságbeli rokon és ennek házastársa, vagy élettársa, az örökbe fogadó és nevelőszülő (ideértve az együtt élő mostoha szülőt is), az örökbe fogadott és nevelt gyermek (ideértve az együtt élő nevelt gyermeket is), a testvér és a testvér házastársa vagy élettársa, a házastárs, az élettárs, a házastárs vagy az élettárs egyeneságbeli rokona és testvére.²⁹ A törvényi felsorolás taxatív, eltérést nem engedő szabály, sem bővítésére, sem szűkítésére nincs lehetőség. A terhelt felsorolt hozzátartozói a büntetőügyben jogosultak a tanúvallomás megtagadására bármilyen indok megjelölése nélkül, függetlenül a terhelt, vagy más személy nyilatkozatától. Ez abszolút mentesség, a tanú a vallomástételről a hozzátartozói viszonya folytán teljes mértékben elzárkózhat. A tanúvallomás megtagadásának jogát biztosító rendelkezéseket tekinthetjük a büntetőeljárásban felmerülő „konfliktus-helyzetek megoldását szolgáló jogintézménynek.” A törvény nem kényszeríti a hozzátartozót arra, hogy a terhelt terhére szóló vallomást tegyen, de lehetőséget ad akár a mentő, akár a terhelő vallomás megtételére.³⁰

A mentességi jog érvényesülését, a tanú megfelelő tájékoztatását szolgálja az a fontos szabály, mely szerint a tanút a kihallgatása elején a mentességi okokra és a jogaira figyelmeztetni kell. A figyelmeztetést, valamint a tanúnak a figyelmeztetésre adott választ jegyzőkönyvbe kell venni. A figyelmeztetés és a figyelmeztetésre adott válasz jegyzőkönyvezésének elmaradása esetén a tanú vallomása bizonyítékként nem vehető figyelembe.³¹ A törvény ekként egységesen, a bizonyítás általános szabályai között a nyomozó hatóság, az ügyész és a bíróság számára is kötelezettségként írja elő annak vizsgálatát, hogy nem áll-e fenn a tanúvallomást kizáró vagy mentő ok, másként fogalmazva mentességi ok. Hangsúlyos, amint a Legfelsőbb Bíróság is rámutatott kollégiumi véleményben, hogy kizárólag a tanú szempontjából releváns mentességi okokra kell a figyelmeztetést és a jegyzőkönyvezést elvégezni.³² Főként a nyomozásban, de a bírói szakban is tapasztalható az a téves gyakorlat, hogy a jegyzőkönyvek mintegy blanketta-szerűen a törvényben írt valamennyi kizáró és mentő okot felhívják akkor is, ha egyes tanúvallomási akadályok szóba sem kerülhetnek. Ez több oldalról is kifogásolható. A kioktatás teljes körű elvégzése egyrészt befolyásolhatja a tanút, másrészt megnehezítheti a valóban fennálló mentességi ok felismerését. Ilyen formájú jegyzőkönyvezés ezen túl kételyeket támaszthat az eljárási cselekmény dokumentációjának hitelességével szemben is, mert aligha elképzelhető, hogy a kihallgatást végző valóban minden egyes kizáró és mentességi okra figyelmezteti a tanút. A rendőrségen folyó nyomozás során feltehetően a jegyzőkönyvszerkesztő számítógépes programból fakad a jegyzőkönyvezés kifogásolt módja,

de a bírósági eljárásban elfogadhatatlan a vázolt eljárás, amit több felsőbbbírósági döntés³³ is alátámaszt. Úgy gondolom, hogy a rendőrségi eljárásban is indokolt lenne csak a ténylegesen felmerülő mentességi okok jegyzőkönyvbe foglalása. Az informatika mai fejlettsége mellett nem jelenthet valós problémát annak megoldása, hogy a jegyzőkönyvek csak a valóban felmerülő mentességi okra utaljanak, ne a törvényi teljes palettára. Tóth Mihály által e körben kifejtettek jogelméleti és dogmatikai szempontból is maradéktalanul oszthatók.³⁴

A hozzátartozói viszony megállapítása rendszerint nem okoz problémát a bírói gyakorlatban. Az egyeneságbeli rokoni, vagy házastársi viszony, illetőleg a mentességet megalapozó oldalági rokonság a büntetőtvény értelmező rendelkezéseinek tükrében rendszerint a kihallgatás során nyomban eldönthető, bármilyen személyi, vagy okirati bizonyítás nélkül. Megjegyzendő, hogy a közeli hozzátartozói kapcsolatok döntő részénél (felmenő, lemenő rokon, házastárs, testvér, testvér házastársa) a bírói gyakorlat megelégszik a tanú nyilatkozatával, melyben magát a terhelt hozzátartozójának vallja, valamint a már rendelkezésre álló okiratokkal. E hozzátartozói kapcsolatoknál, az azzal ellentétes adatok hiányában általában nincs szükség külön bizonyításra, további okiratok beszerzésére. Más lehet a helyzet az élettársi viszonynál, mely civiljogi kategória helyes megítélése nem minden esetben egyszerű, és olykor okirati, vagy tanúbizonyítást igényelhet. Szükséges e körben utalni a bírói gyakorlatra, mely szerint, ha kétséges, hogy a terhelt és a sértett között az elkövetés idején, akár az eljárás során történő kihallgatáskor élettársi viszony állt fenn, úgy a sértettnek a tanúvallomás tételének kötelessége alól a mentességet biztosítani kell. Kétség esetén ugyanis a jogintézmény céljából adódóan a mentesség biztosítása és nem kizárása indokolt.³⁵ E jogértelmezés, bár nem közvetlenül a terhelt személyéhez kötődik, úgy látom az *in dubio pro reo* elvből származtatható, a kétséges tényeket véleményem szerint, nem csak a terhelt, hanem az eljárás más személyeinek terhére sem lehet értékelni.

Alapvetően e mentességi ok – különösen egy vádlottas ügyben – nem vet fel jogértelmezési problémákat. Nem zárható ki azonban ilyen ügyekben sem téves jogértelmezés, melyet hüen szemléltet a következő eseti döntés.

A rongálás vétsége és más bűncselekmények miatt a helyi bíróságon indult büntetőügyben az elsőfokú tárgyaláson az egyik sértett, a bíróság téves kioktatása következtében a vádlottal szemben fennálló hozzátartozói viszonyára hivatkozva megtagadta a vallomástételt. A bíróság a tanú nyilatkozatát elfogadva, a kihallgatást mellőzte. A másodfokú bíróság megállapította, hogy a tanút nem illette meg mentességi jog, mert a vádlott egyeneságbeli rokonának ugyan élettársa, de nem bejegyzett élettárs, így hozzátartozónak nem mi-

²⁹ A 2013. július 1-jétől hatályos 2012. évi C. tv. (Btk.) 459. § (1) bekezdés 14. a)–e) pont

³⁰ *Király: i. m.* 248. o.

³¹ Be. 82. § (2) bekezdés

³² Kúria I. BK vélemény C) pont.

³³ Debreceni Ítéltábla Bhar. II.145/2012/12., Bf.II.107/2006/8.

³⁴ Lásd. *Tóth (2009): i. m.* 427. o.

³⁵ BH 2009.174.

nősült az alkalmazott jogszabály rendelkezése szerint.³⁶ A törvényszék az eljárási szabálysértés orvoslása érdekében bizonyítást vett fel s a tanút kihallgatta a fellebbezési eljárásban. A másodfellebbezés folytán harmadfokon eljáró ítélet tábla a másodfokú ítéletet érdemben helybenhagyta, osztva mindenben a törvényszék jogi álláspontját.³⁷ Előfordulhat jogalkalmazói tévedés tehát még egy olyan kérdésben is, melyet pontosan és egzakt módon szabályoz a törvény.

Több terhelt ellen folyó ügyben azonban már jelentősebb jogértelmezési kérdések merülhetnek fel, melyek kardinálisak lehetnek a büntetőjogi főkérdések helyes eldöntésénél is, hiszen egy vallomás felhasználhatósága, értékelése meghatározó a helyes és hiánytalan, megalapozatlansági októl nem szenvedő, azaz megalapozott tényállás³⁸ megállapításához vezető folyamatban. Gyakran előfordul olyan eljárási helyzet, amikor a tanú a több vádlott közül csak eggyel, illetve nem valamennyi terhelttel áll olyan hozzátartozói viszonyban, amely alapján teljes egészében jogosult a tanúvallomás megtagadására. Az nem kétséges, hogy a tanú a hozzátartozó tekintetében a Be. 82. § (1) bekezdés a) pontja alapján a tanúvallomást megtagadhatja. Fel kell tenni azonban a kérdést, hogy a mentessége kiterjed-e azon vádlottársak cselekményére, akikkel viszont nem igazolható ilyen rokoni kapcsolat. Az ítélkezési gyakorlat a teljes mentességet nem garantálja. Amint felsőbb bírósági eseti döntés kifejtette, a hozzátartozói viszonyban nem álló többi vádlott-társ tekintetében a tanút ugyanis nem illeti meg a tanúvallomás megtagadásának joga, azonban a relatív mentességi jog alapján megtagadhatja a tanúvallomást azokban a kérdésekben, amelyre nézve saját magát vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná.³⁹ A perjogi szituáció bonyolult lehet ilyen esetben, ha a hozzátartozó tekintetében a tanú a vallomástétel megtagadja. A kihallgatás megítélésém szerint a hozzátartozó cselekményét, személyét közvetlenül nem érintheti, csak a vádlott-társak szerepének tisztázására irányulhat azzal, hogy ha mégis felmerül a hozzátartozó cselekvősége, akkor a relatív mentességi ok védi az érdekviszonyt. Fontosnak tartom kiemelni, hogy a mentességi jog ilyen jellegű „megosztása”, a vallomás „feldarabolása”, azaz az egyik vádlott hozzátartozójának tanúkihallgatása a többi vádlott cselekményére, csak akkor lehet perrendszerű, ha a hozzátartozó és más vádlottak cselekménye elkülöníthető. Ellenkező esetben az abszolút mentességi jog formálissá és könnyen megke-

rülhetővé válna. Mindezt az I. Bp. a már idézettek szerint törvényi szinten mondta ki, de úgy vélem a hatályos törvény konkrét szabályozásának hiányában is követni kell a bűnvádi perrendtartásban normaként meghatározott elvet.

Nem tartom helyesnek azt a gyakorlatot, amikor a hozzátartozó és annak nem minősülő vádlottak térben és időben el nem különíthető, teljesen egységes lefutású cselekményére nézve a vallomástételt a hozzátartozói viszony alapján megtagadó tanút kötelezik a vallomástételre arra hivatkozva, hogy a másik terheltre nézve csak relatív a mentességi ok. Ilyen tényállásra lehet példa, ha az egyik vádlott hozzátartozója szemtanúja az elkövetők súlyos sérüléssel is járó verekedésének. Az egycselekményes, el nem különíthető tényállásnál ugyanis a vallomástételre kötelezés nyilvánvalóan a Be. 82. § (1) bekezdés a) pontjában szabályozott mentességi jog sérelmével jár.

4.2. Az önvádra kötelezés és a hozzátartozó vádolására kötelezés tilalmával összefüggő mentességi ok

A Be. 82. § (1) bekezdés b) pontja szerint a tanúvallomást megtagadhatja az, aki a (4) bekezdés⁴⁰ esetét kivéve magát vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná, az ezzel kapcsolatos kérdésben, akkor is, ha a tanúvallomást az a) pont alapján nem tagadta meg.

Az idézett tanúvallomási akadály gyökerei az Emberi Jogok Európai Egyezményének 14. cikkében és az eljárási törvényben⁴¹ alapvető rendelkezésként is megfogalmazott *nemo debet prodere se ipsum* (senki nem kötelezhető arra, hogy önmagával szemben bizonyítékot szolgáltatson) elvére vezethetők vissza. Az önvádra kötelezés tilalma részben a terhelt, részben a tanú személyét óvja. Az elv csak akkor érvényesülhet, ha a hatóság az eljárásba vont és kihallgatás alá vetett személyt tájékoztatja a jogairól.⁴²

⁴⁰ Be. 82. § (4) bekezdés: A tanúvallomást az (1) bekezdés b) pontja alapján nem tagadhatja meg az, aki a kérdésre adott válasszal önmagát olyan bűncselekmény elkövetésével vádolná, amely miatt

a) vele szemben a feljelentést a 175. § (1) bekezdése alapján elutasították,

b) vele szemben a nyomozást a 190. § (1) bekezdésének f) pontja vagy a 192. § (1) bekezdése alapján megszüntették,

c) vele szemben a büntetőeljárást tevékeny megbánás miatt megszüntették [221/A. § (7) bek., 267. § (1) bek. l) pont, 332. § (1) bek. f) pont],

d) vele szemben a büntetőeljárást a 226. § (1)–(2) bekezdése vagy a 332. § (1) bekezdésének g) pontja alapján megszüntették, illetőleg

e) a Btk. Különös Része alapján a hatósággal történő együttműködése folytán nem büntethető.

⁴¹ Be. 8. §

⁴² Háger Tamás–Bencze Máttyás: *Miranda és társai Vs. Bizonyítási gyakorlat a magyar büntetőeljárásban*. Kontroll Jogtudományi Folyóirat 2006/1., 24. o.

³⁶ 1978. évi V. törvény 137. § 6. Megjegyzendő, hogy 2013. július 1-jétől a Btk. hatályba lépésével a hozzátartozókat meghatározó anyagi jogi norma is változott, a 459. § (1) bekezdés 14. e) pontja szerint már hozzátartozónak minősül az élettárs egyeneságbeli rokona is.

³⁷ Mezőtúri Városi Bíróság 3.B.87/2010., Szolnoki Törvényszék I.Bf.259/2012., Debreceni Ítélet tábla Bhar.II.294/2013.

³⁸ Háger Tamás: *Az ítéleti tényállás megalapozottságával kapcsolatos egyes kérdések a büntetőperben*. Jogelméleti Szemle 2013/1., <http://jesz.ajk.elte.hu>, (letöltés: 2013. június 17.).

³⁹ BH 2005.203.

A hatályos törvény e relatív mentességi okot részletesebben és szűkebben határozza meg, mint az előtte hatályban volt kódex. Részben új jogintézmények bevezetése miatt korlátozottabb a tanú mentességi joga, mert egyes speciális eljárási helyzetekben, egyrészt amikor együttműködött a hatóságokkal, s vele szemben a feljelentést elutasították, vagy az eljárást megszüntették, továbbá, ha az eljárás megszüntetésére tevékeny megbánás miatt került sor, az önvádra kötelezés tilalmából eredő mentességi jog nem érvényesül, a tanú olyan kérdésekre is köteles választ adni, mellyel *önmagát* bűncselekmény elkövetésével vádolná. E szabályozás nyilvánvaló jogpolitikai indoka és célja, hogy a hatósággal együttműködő és jelentősebb tárgyi súlyú bűncselekmények felderítéséhez fontos információkat szolgáltató tanú vallomása ne vesszen el eljárásjogi okból azért, mert a tanú vallomásában *önmagát* is vádolná. A relatív mentességi ok e korlátja úgy gondolom, a gyakorlatban ritkán fordul elő. Jelentősebb tárgyi súlyú, bünszövettségben, vagy bünszervezetben elkövetett bűncselekmények miatt indult perekben a jövőben azonban várhatóan markánsabban megjelenik majd-e a jogintézmény a megbánó, a hatósággal együttműködő elkövető (*pentito*) tanúvallomását érintően.

A másik lényeges változás a II. Be.-hez képest, hogy e relatív mentességi oknál a törvény visszautal a hozzátartozót megillető teljes körű mentességi jogra. Ha tehát a tanú a Be. 82. § (1) bekezdés a) pontja alapján a tanúvallomást nem tagadta meg, vallomástétele során az elemzett törvényhely értelmében ekkor is megtagadhatja a tanúvallomást az ezzel kapcsolatos kérdésben, ha *önmagát* vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná. Ebből következik, hogy a hozzátartozó tanút a bíróságnak először a teljes körű vallomás-megtagadás jogára, vallomástételi szándék esetén ezen túl még a Be. 82. § (1) bekezdés b) pontjában foglaltakra is figyelmeztetnie kell. Ennek elmaradása olyan súlyos eljárási szabálysértés, mely kizárja a tanúvallomás bizonyítékként értékelését.⁴³ A Be. 181. § (1) bekezdésében és a 293. § (3) bekezdésében megfogalmazott „ismételt figyelmeztetés”⁴⁴ – mely szabályok a 2011. évi CL. törvény 56. § és 62. §-a alapján 2012. január 1-jétől hatályosak – tekintetében osztom Gácsi Anett által kifejtetteket, miszerint a törvényt módosítás nem eredményezett paradigmaváltást a tanúkihallgatásban.⁴⁵ Az új szabály érdemben nem hat az eljárási cselekmény gyors és hatékony lefolytatása ellen, de olyan garanciát jelent, mely markánsabban juttatja érvényre az önvádra kötelezés tilalmának elvét a korábbi szabályozás-

hoz képest. Megjegyzem, az ítélezési gyakorlat a lépcsőzetes törvényi figyelmeztetést rendszerint egybevonja, azaz vallomástételi szándék esetén már a kihallgatás elején sor kerül mind a Be. 82. § (1) bekezdés a), mind a b) pontjának felhívására, ha azt indokolja a vallomás várható tartalma.

Lényeges, hogy a vallomás részleges megtagadását csak bűncselekménnyel vádolás alapozhatja meg. Bűncselekményen az eljárási cselekmény idején hatályos büntetőtörvény valamely különös részi tényállását kell érteni. Szabálysértéssel vádolás nem képez mentességi okot. Amint a Legfelsőbb Bíróság is rámutatott, az üzletszerű kéjelgés elősegítésének büntette miatt indult büntetőügyben a kéjelgést folytató személyeket tanúkihallgatásuk előtt szükségtelen figyelmeztetni a relatív mentességi jogra, mert e magatartás nem bűncselekmény, csak szabálysértés.⁴⁶

Gyakran előfordul, hogy a bíróság volt terheltet hallgat ki az ügyben tanúként. E körben utalni kell rá, hogy az a tanú, aki a feltett kérdésre adandó válasszal *önmagát* bűncselekmény elkövetésével vádolná, az ilyen kérdésre akkor is megtagadhatja a választ, ha a kérdéses bűncselekmény miatt már jogerősen elítélték, kivéve a Be. 82. § (4) bekezdésében meghatározott eseteket.⁴⁷ Ennek indoka, hogy a perújítási és felülvizsgálati eljárás lehetőségére tekintettel az elítéltet az ügygel kapcsolatban, annak jogerős befejezése után is jellemzi a terhelt helyzete. Ezért a hamis tanúzásra megállapított büntetőjogi következmények terhével sem kényszeríthető arra, hogy tanúként eltérjen a büntetőjogi következmények nélkül tett terhelti vallomásától.⁴⁸

5. A tanúvallomás akadályaira vonatkozó szabályok megsértésének eljárásjogi következményei

A kizáró és mentő okokkal összefüggő eljárási szabálysértések általában jelentős súlyúak és a fellebbezés folytán induló másodfokú perben bizonyítást igényelnek.⁴⁹ A Be. 82. § (2) bekezdése rögzíti, hogy a tanúvallomási tilalmakat és a mentességi okokat rendező szabályok alkalmazásának mellőzése, megsértése a tanúvallomás bizonyítékként való felhasználását kizárja. Az eljárási szabálysértés hatásait illetően azonban nem teljesen egységesek a jogértelmezési álláspontok, melyeket konkrét jogeseteken keresztül próbálok bemutatni a következők szerint.

Az egyik ügyben a bíróság bizonyítottság hiánya miatt felmentette a vádlottat az ellene emberölés büntetnének kísérlete miatt emelt vád alól. Az ítélet ellen az ügyész jelentett be fellebbezést a vádlott felmentése miatt. A másodfokú bíróság megállapította, hogy az

⁴³ Be. 82. § (2) bekezdés

⁴⁴ Az idézett törvényhely értelmében, ha megállapítható, hogy a tanú a 82. § (4) bekezdés esetét kivéve magát vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolja, a tanút a 82. § (1) bekezdés b) pontjában meghatározottak szerint ismételtlen figyelmeztetni kell.

⁴⁵ Gácsi Anett: *A tanú mentességi jogára való ismételt figyelmeztetés, mint (új) szabály a magyar büntetőeljárásban*. Magyar Jog, 2013/6., 348–356. o.

⁴⁶ BH 1996.179.

⁴⁷ Be. 83. § (1) bekezdés

⁴⁸ A Legfelsőbb Bíróság BKv. 9. számú kollégiumi véleménye a hatályon kívül helyezett BK 20. számú állásfoglalás felülvizsgálatáról

⁴⁹ Be. 353. § (1) bekezdés

elsőfokú bíróság – többek között – az egyik fontos tanú kihallgatása során eljárási szabályt sértett, mert nem figyelmeztette a tanút, más releváns ok mellett a Be. 82. § (1) bekezdés b) pontjában írtakra sem. A figyelmeztetések elmaradása miatt a vallomás bizonyítékként nem volt figyelembe vehető, ami megalapozatlansághoz vezetett és a másodfokú bíróság az ítéletet hatályon kívül helyezte.⁵⁰ A jogi álláspont értelemszerűen következik a Be. 82. § (2) bekezdésének rendelkezéseiből. A súlyos eljárási szabálysértés nem mérlegelhető, a tanúvallomás bizonyítékként nem vehető figyelembe, ezáltal megalapozatlanná is válik az ítélet, mely egyéb, törvényes feltételek esetén a határozat hatályon kívül helyezését teszi szükségessé.

Egy másik perben a bíróság ugyancsak megállapította, hogy a Be. 82. § (1) bekezdés b) pontjában írt figyelmeztetés elmulasztása súlyos eljárási szabálysértést és ezzel összefüggésben megalapozatlanságot eredményezett. Az elsőfokú bíróság ugyanis a relatív mentességi jog alapján mentesített két olyan tanút a vallomástétel alól, akik csak részlegesen tagadhatták volna meg jogszerűen a tanúvallomást.⁵¹

Erre nézve ki kell emelni, hogy korábban létezett egy olyan téves gyakorlat, sőt még most is előfordulnak ilyen perek, hogy a bíróság a vizsgált törvényi rendelkezést alkalmazva elfogadta olyan személyek vallomást megtagadó nyilatkozatát, akik csak egy részben, saját maguk vagy hozzátartozójuk vádolása kapcsán tagadhatták volna meg a vallomást, más vádlottakra nézve viszont nem. A törvény szövegéből is kitűnik, de több felsőbbbírósági döntés is rámutatott e gyakorlat tarthatatlanságára.⁵²

Egy másik aspektusból tekintve az eljárásjogi probléma az alábbiak szerint kerülhet megvilágításra. A Legfelsőbb Bíróság a jogorvoslat a törvényesség érdekében folytatott eljárásában elutasította azt az ügyészi indítványt, mely a Be. 82. § (1) bekezdés b) pontjának megsértésére hivatkozott. Az ügy tárgya több emberen, különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés büntetének kísérlete volt. A jogerős ítélet szerint a vádlott és élettársa, valamint ismerőseik, a sértettek hajléktalanokként éltek egymás mellett egy elhagyott épületben, az általuk kialakított lakrészben. A vádlott egy ízben azt tapasztalta, hogy a sértettek behatoltak a részéről lezárt lakrészbe. Őket néhány dolog eltűnése miatt lopással gyanúsította meg. Az egyik sértett mindezen felháborodott, egy baltát vett magához és azzal fenyegetőzött. A vádlott ezt követően kicsavarta a sértett kezéből az eszközt és annak fokával többször fején ütötte. Ezt követően a bántalmazással nem hagyott fel, hanem mindkét sértettre támadt és őket a baltával több ízben megütötte, minek következtében mindkét sértett életveszélyes sérüléseket szenvedett. E tényállás alapján a megyei bíróság és az ítéletábla a vádlottat különös kegyetlenséggel, több emberen elkövetett emberölés büntetének

kísérlete miatt 10 év fegyházra és 8 év közügyektől eltiltásra ítélte. A jogerős ítélet ellen a legfőbb ügyész jelentett be jogorvoslatot a törvényesség érdekében⁵³, melyben indítványozta a sértett tanúk esetében a mentességi jogra vonatkozó szabályok megsértésének megállapítását és annak kimondását, hogy a sértetti tanúvallomások bizonyítékként nem vehetők figyelembe. Az indítvány azon alapult, hogy az elsőfokú bíróság nem figyelmeztette a sértett tanúkat az önvádolás tilalmával kapcsolatos relatív mentességi jogra. A kioktatás elmaradását az ítéletábla is megállapította a másodfokú eljárásban, álláspontja szerint azonban a tanúk ismételt kihallgatására nem volt szükség, mert önmagukat, vagy hozzátartozójukat nem vádolták bűncselekmény elkövetésével. A vádlott sérelmére történt lopást ugyanis nem ismerték el, arra pedig nem volt adat, hogy a baltával a vádlottra támadtak volna. A Legfelsőbb Bíróság a törvényességi határozatban megállapította, hogy a két sértettet a kérdéses relatív mentességi jogra a kihallgatás elején ki kellett volna oktatni, mert mindkettejük esetén felmerült annak lehetősége, hogy önmagukat bűncselekmény elkövetésével vádolják. Az egyik sértett ugyanis baltával fenyegetőzött és mindketten gyanúba kerültek a vádlott elleni lopás miatt. Az eljárási szabálysértés megvalósulásának megállapítása mellett a Legfelsőbb Bíróság álláspontja a legfőbb ügyésztől eltérően viszont az volt, hogy a teljes tanúvallomás eljárásjogi okból történő kirekesztésének nincs helye. Kifejtette e körben, hogy a Be. 82. § (1) bekezdés b) pontjában szereplő figyelmeztetés elmaradása esetén a tanú vallomása csak az azzal kapcsolatos kérdésben nem vehető bizonyítási eszközként figyelembe, amelynél ki kellett volna oktatni a mentességi jogára. Abban a körben viszont, amelyre a mentességi ok nem vonatkozik, a törvényi rendelkezések a tanúvallomás figyelembevételét nem zárhatják ki.⁵⁴ E jogi álláspont szerint döntött a hivatalos személy által elkövetett vesztegetés büntette miatt indult ügyben az ítéletábla is.⁵⁵

E jogértelmezéssel úgy vélem egyet lehet érteni, mert ezt indokolja a jogbiztonság. A adott bizonyítékra és az ítéletre kihatással nem bíró eljárási szabálysértések nem vezethetnek a bizonyíték kizárásához és ezáltal megalapozatlanság folytán kasszációhoz, főként a jelenleg alakuló ítélkezési gyakorlatban, melynek fő törekvése a hatályon kívül helyezések és ezáltal az eljárások elhúzódnak visszaszorítása. Kérdésként tehető fel viszont valóban, hogy a Be. 82. § (2) bekezdésében megfogalmazottakkal minden tekintetben összhangban áll-e a legfelsőbb bírósági jogi álláspont, hiszen fenti eljárási szabálykögens módon azt mondja ki, hogy a szükséges mentességi figyelmeztetés elmaradása esetén a tanúvallomás bizonyítékként nem vehető figyelembe. E törvényhely kifejezetten nem szól a vallomás tartalmi megoszthatóságáról, részleges értékelési lehetőségeiről, úgy gondolom

⁵⁰ BH 2005.386.

⁵¹ BH 1991.226.

⁵² BH 1992.574., BH 1983.436., BH 1983.60.

⁵³ Be. XIX. Fejezet

⁵⁴ BH 2006.317. (Legf. Bír. Bt.I.1178/2004.)

⁵⁵ Debreceni Ítéletábla Bf.II.295/2012/9.

azonban, hogy a Be. 82. § (1) bekezdés b) pontjának megfogalmazásából mindez levezethető dogmatikai alapon és grammatikai értelmezéssel, elkerülve a szigorú perjogi norma kiterjesztő értelmezését. Nem osztom ezért annyiban Gácsi érvelését,⁵⁶ hogy a mentességi figyelmeztetéssel összefüggésben a bizonyítékok köréből való kizárásnak a vallomás tartalmától függővé tétele ellentétes a Be. rendelkezéseivel. Ezzel szemben a vallomás tartalma nem vitásan meghatározó, hogy valóban szükséges-e a figyelmeztetés, illetve egyes vallomásrészek önvádolást jelentenek-e vagy sem. A vallomás, vagy vallomásrész kizárására, egyetértve a Legfelsőbb Bíróság, ma már Kúria érvelésével, csak akkor kerülhet sor, ha valóban fennálló mentességi jog sérül. Ha nincs adat önvádra vagy a hozzátartozó vádolására a vallomásban, akkor ilyen sérelem nem igazolható. A mentességi jog sérelmének hiányában pedig a bizonyítás az esetleg megállapítható alaki hiányosság ellenére törvényesnek ítéltető. Kétségtelen azonban, hogy indokolt lenne olyan törvényi szabályozás, mely egyértelmű, határozott választ ad az eljárási kérdésre, figyelemmel arra is, hogy a büntető perjogban az analógia, a jogszabály kiterjesztő értelmezése alapvetően kizárt.

6. A tanúvallomás jogosulatlan megtagadásának büntető eljárási jogi és anyagi jogi szankciói

A mentességi okok elválaszthatatlanok a tanúvallomás jogos, vagy jogszerűtlen megtagadásának kérdéskörétől, ezért indokoltnak látom a tanulmányban érinteni az anyagi jogi változásokat is. A 2012. évi C. törvény (Btk.) hatályba lépésével a tanúvallomás jogosulatlan megtagadásának következményei a bírósági eljárásban mondhatni radikálisan megváltoztak. Visszatekintve százhusz év jogfejlődésére, megállapíthatjuk, hogy a tanúvallomás jogtalan megtagadásában megnyilvánuló perjogi kötelezettségszegés ellen a védett jogtárgy először kapott büntetőjogi védelmet.⁵⁷

A Btk. 277. §-a szerint a tanú, aki a büntetőügyben a bíróság előtt a tanúvallomást a következményekre történt figyelmeztetés után jogosulatlanul megtagadja, vétség miatt elzárással büntetendő.

A nyomozó hatóság és az ügyész előtt folyó eljárásban a tanú részéről a kötelező együttműködés megtagadása továbbra is büntetőeljárási szankciót, azaz rendbírságot vonhat maga után.⁵⁸ A bírósági eljárásban azonban már büntetőjogi következményekkel számolhat a törvény ellenére „makacs” tanú.⁵⁹ A büntetőjogi felelősség megállapításának feltételei a törvényi tényállás elemei szerint, hogy büntetőügyben, a bírósági eljárásban, a törvényes

következményekre történt figyelmeztetést követően tagadja meg a tanú a vallomástételt.⁶⁰ A büntetőtörvény tényállása úgy gondolom elválaszthatatlan a büntetőeljárás speciális bizonyítási szabályaitól, mert a vallomástétel jogosulatlanságának megtagadása sokszor csak a mentességi okok helyes értelmezése alapján dönthető el. A gyakorlatban sok esetben találkozhatunk a hozzátartozói viszonytal és az önvádra kötelezés tilalmával kapcsolatos mentességi jogon alapuló vallomás megtagadás értelmezési kérdéseivel, de hangsúlyos e körben a magántitokra, különösen az ügyvédi titoktartásra alapított vallomás megtagadás, ahol napjainkig nem beszélhetünk egységes ítélkezéstről.⁶¹

7. Záró gondolatok

A tanúvallomási akadályok, a kihallgatási tilalmak és a mentesség olyan alapvető érdekeket, jogviszonyokat védenek, melyek kétségtelenül a hivatalból való eljárás korlátját jelentik és értelemszerűen kihatással lehetnek a valóságnak megfelelő tényállás felderítését előíró szabályokra is. A kizáró ok fennállása, vagy a mentességi jog törvényes gyakorlása folytán ugyanis lényeges bizonyítékok beszerzése, megvizsgálása marad el, mely akadályozhatja a valóságnak megfelelő, különösen az objektív igazsággal összhangban álló történeti események rekonstrukcióját. Ilyen esetben akként gondolom csak a processzuális, eljárási igazság elérése lehetséges.

A tanúvallomási akadályok olyan lényeges jogokat, kapcsolatokat oltalmaznak, melyek fontossága megelőzi az állami büntetőjogi igényt. E szabályok maradéktalan betartására kell törekednie a jogalkalmazónak, mert amint láthattuk, e jogintézménnyel kapcsolatos eljárási szabálysértések általában kizárják a bizonyíték felhasználását. A mentességi okok helyes felismerése, értelmezése, a törvény kioktatások, és azok pontos jegyzőkönyvezése ezért különös jelentőséget kap majd a jövő ítélkezési gyakorlatában, figyelemmel arra is, hogy a büntetőperben a jogosulatlan vallomás megtagadáshoz most már *ultima ratio*-ként büntetőjogi következmények fűződnek. A mentességi okok megítélésével kapcsolatban nem egységes a bírói gyakorlat, ezért egyetértve Tóth Mihály gondolataival, magam is úgy gondolom, hogy a Kúria állásfoglalását kell szorgalmazni a jogegység biztosítása érdekében.⁶²

⁶⁰ A jogkövetkezményekre történő figyelmeztetés akkor törvényes, ha megfelel a Be. 85. § (3) bekezdés előírásainak, a büntethetőség feltétele, hogy a bíróság figyelmeztesse a tanút a tanúvallomás jogtalan megtagadásának büntetőjogi következményei. Ennek hiányában a törvényi tényállás nem teljes (szerző).

⁶¹ Tóth Mihály: *A védői és az ügyvédi titokról*. Ügyvédek Lapja, 2014/1., 4–9. o. Lásd még: FBK.1994.40., Fővárosi Ítéltábla 3.Bf.157/2012/29., ÍH 2010.104., valamint a Debreceni Ítéltábla Büntető Kollégiuma Vezetőjének 2012.El.II.C.11/7. számú feljegyzése. A határozatok és a szakmai vezetői álláspontok eltérően ítélték meg a korábban határozatszerkesztő képviselőként eljáró ügyvéd vallomás megtagadási lehetőségeit, függővé téve a mentességi jog fennállását az ügylet valós voltától, az ügyvédnek az ügylet során elkövetett bűncselekményről való tudomásától (szerző).

⁶² Tóth (2014): i. m. 9. o.

⁵⁶ Gácsi: i. m. 351. o.

⁵⁷ Háger Tamás: *Új tényállás a büntető törvényben: a tanúvallomás jogtalan megtagadása*. Büntetőjogi Szemle, 2013/3., <http://ujbtk.hu/dr-hager-tamas-uj-tenyall-as-a-buntetotorvenyben-a-tanuvallomas-jogosulatlan-megtagadasa/> (letöltés 2014. március 24.)

⁵⁸ Lásd. Be. 161. § (1) bekezdés

⁵⁹ Belovics Ervin–Molnár Gábor Miklós–Sinku Pál: *Büntetőjog II. A 2012. évi C. törvény alapján*. Busch Béla (szerk.) HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2012, 388. o.